La pesca amb rossegall a la mar de l'Ebre*

Toni Cartes Reverté
Investigador independent,
museòleg
(toni.cartes@gmail.com)

Data de recepció: 26 d'octubre de 2020
Data d'acceptació: 2 de desembre de 2020
DOI: <https://doi.org/10.51829/Drassana.28.648>

La pesca con "rossegall" en el mar del Ebro

■ RESUMEN

Este artículo presenta los resultados de la investigación centrada en documentar las técnicas de pesca empleadas en la pesca con *rossegalls* (pesca con rastras desde la playa), los lugares donde se realizaba y la vida colectiva de los pescadores que participaron activamente en ella desde finales del siglo XIX a mediados del siglo XX en las bahías del delta del Ebro.

Palabras clave: delta del Ebro, Alfacs, Fangar, artes de pesca.

Fishing with the "rossegall" in the Sea of Ebro

■ ABSTRACT

This article presents the results of research focused on documenting the fishing techniques used, the places and the collective life of fishermen who actively participated in fishing with *rossegalls* between the late nineteenth and mid-twentieth centuries, in the bays of the Ebro delta.

Keywords: Ebro Delta, Alfacs, Fangar, fishing gear.

■ UNA RECERCA URGENT I NECESSÀRIA

Les darreres generacions de pescadors que van practicar de manera activa la pesca amb *rossegalls* a la mar de l'Ebre superen ja els 80 anys. Este fet ens obliga, gairebé moralment, a intentar recollir la memòria d'esta manera de pescar per a conservar-la i difondre-la, ja que forma part d'una identitat territorial vinculada a la pesca a l'interior de les badies; una manera de pescar amb uns coneixements, un vocabulari, unes tècniques, unes formes de viure i tot un món que desapareixerà en el moment en què els protagonistes morin. I amb ells, desapareixerà també la significació social i econòmica que van tenir estes arts de pesca.

La recerca s'ha centrat en les dues poblacions marineres de les Terres de l'Ebre situades a les badies del delta: l'Ampolla, a la badia del Fangar, situada al nord, i Sant Carles de la Ràpita, a la badia dels Alfacs, situada al sud.

Es tracta, per tant, d'una aproximació des del punt de vista de l'antropologia que combina treball de camp i recerca a partir de documentació complementària en bibliografia i arxius.

■ METODOLOGIA

La recerca pren com a pal de paller la sèrie d'entrevistes a pescadors de Sant Carles de la Ràpita i de l'Ampolla dutes a terme. Aquestes entrevistes es van fer a casa dels entrevistats o en espais que els resultaven còmodes per a poder parlar. Tot i que l'objectiu de les entrevistes estava clar, no eren entrevistes dirigides, sinó que les preguntes anaven plantejant-se d'acord amb la informació que podien aportar els diferents entrevistats. Així, algunes entrevistes se centren més en aspectes tècnics, mentre que d'altres parlen més del context en què es desenvolupava la pesca i en quines condicions.

No es va entrevistar cap dona directament, tot i que en una de les entrevistes hi era present la muller de l'entrevistat i va aportar-hi, breument, la seua visió com a muller del pescador.

Aquestes entrevistes s'han complementat amb la recerca en documentació escrita, que ha estat ben escassa, i en les referències que apareixen en altres publicacions, gairebé totes de caràcter local, sobre la pràctica d'aquestes pesqueres. La recerca duta a terme en arxius, publicacions de caràcter jurídic sobre la pesca, premsa territorial o monografies locals ha aportat poca informació en general, però ha permès matisar o completar la informació de les entrevistes.

Paral·lelament, també s'ha documentat un seguit de fotografies de la primera meitat del segle XX, fins a una vintena, en la quals apareixen pescadors de rossegalls i alguns objectes emprats per a aquesta pràctica.

■ ELS ARTS DE PESCA DE PLATJA

Els arts de pesca de platja són aquells arts d'arrossegament en què la maniobra d'arrossegar es fa des de la mateixa platja o en els secs propers a la platja i sense l'ajuda de cap maquinària, si no és que tot es fa amb la força

dels homes. D'entre aquests arts de pesca, per la seua importància en la costa estudiada, destaquen els boligs i els rossegalls, tot i que n'hi havia d'altres, com l'art en canyes o l'art de reig a l'Ampolla, l'art del riu i les sabogueres al tram final de l'Ebre o els artons i artets a Sant Carles de la Ràpita. En aquest text ens centrarem en els rossegalls perquè és l'art més genuí d'aquesta costa i, possiblement, el més desconegut (imatge 1).

El rossegall a les fonts escrites

La pesca al rossegall és esquerpa pel que fa a referències documentals sobre la seua pràctica, regulació i altres aspectes organitzatius. La seua importància en la memòria de la gent no es fa palesa en la documentació, cosa que al nostre entendre ha d'estar relacionada amb la poca importància econòmica d'este art de pesca per a l'Administració. D'altra banda, este silenci en la documentació sembla corroborar que el seu ús es limita a les costes del golf de Sant Jordi i del golf de València.

La definició més completa d'este art de pesca l'ofereix Benigno Rodríguez Santamaría¹, que en fa una descripció que explica al detall l'aparença física d'este art i la tècnica per a pescar-hi. Aquesta descripció permet veure que es tracta d'un art de pesca d'arrossegament molt simplificat, ja que tan sols compta amb les dues comes o bandes, que serveixen per a barrar el pas al peix de la zona on es pesca, i el cop on va a parar tot el peix capturat.

En l'obra de Carles Bas sobre la pesca a Catalunya publicada el 1955, en l'apartat dedicat a la pesca al rossegall, diu que tan sols es pesca a Vilanova, Torredembarra, Cambrils i les platges del golf de Sant Jordi. Cal remarcar que este autor inclou el rossegall entre les arts de pesca d'encerclament, i no entre les arts de pesca de platja o d'arrossegament².

Pel que fa a referències sobre l'ús d'este art de pesca a la costa de l'Ebre, tan sols n'hem documentat quatre esments, tots ells en la premsa local tortosina, que també ofería notícies sobre les poblacions veïnes de manera regular. Es tracta de quatre notícies breus datades entre els anys 1897 i 1936, i en totes quatre l'esment als rossegalls resulta bastant circumstancial.

Imatge 1. Camarada d'un rossegall al Trabucador, a Sant Carles de la Ràpita. Al fons, una de les barraques on feien estada. S'hi veu la varietat d'edats dels participants. (Fons X. Brunet. Autor desconegut, 1942)

Lluís Millan i Roca fa esment que té notícies de la pràctica del rossegall des de la darrereria del segle XIX. És possible que les notícies a què al·ludeix siguin estes dues de la premsa territorial del moment que hem recollit, o potser testimonis orals que no cita.

Cal dir que tot i haver buidat una part considerable del *Boletín Oficial del Estado*, *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona*, *Gaceta de Madrid*, *Boletín de Marina* i *Diario Oficial de Marina*, entre altres publicacions periòdiques en què podria haver-hi regulacions sobre este art de pesca, no se n'ha localitzat cap. També s'ha consultat l'arxiu de la Confraria de Pescadors Verge del Carme, amb idèntic resultat. Tot això, juntament amb el fet que el diccionari de Sáñez Reguart no esmenti este tipus d'art de pesca, ens fa pensar en l'autorització per a esta pesca en un moment posterior al 1796.

Cal esperar fins al 1823 per a trobar el mot *rossegall* escrit en la documentació. Aquesta referència apareix en el *Reglamento adicional a los Estatutos del Gremio de pescadores de la ciudad de Tortosa*. En aquest document, dels 17 articles que l'integren, el rossegall apareix esmentat en els articles primer a quart³.

Aquest reglament va ser aprovat l'11 de febrer de 1830 pel comandant general de Cartagena, qui hi va introduir una modificació en l'article quart, precisament relacionada amb els rossegalls⁴. Cal considerar també un altre document datat el 29 de febrer de 1826 que prohibeix als que no estiguin matriculats com a gent de mar l'ús del rossegall per a pescar sabogues.

Tota aquesta normativa de la dècada de 1820 sembla indicar un gran creixement en l'ús d'aquest art de pesca al riu, però especialment als Alfacs i a les Ilacunes de l'hemidelta dret.

La pesca al rossegall a l'Ampolla

A través de les entrevistes fetes en este port, hem pogut documentar diversos aspectes de la pràctica d'este art de pesca des de 1930 fins a la seua extinció a finals de la dècada de 1960. Tot i que en les entrevistes no s'hi esmenta directament, si que se sobreentén que la pràctica d'este art de pesca es remuntava al segle XIX. A més, es conser-

va una fotografia en el fons de l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre, concretament en el fons de Gerard Vergés, datada en la dècada de 1920, en la qual es veu, al fons de la imatge, un grup d'*ampolleros* pescant al rossegall.

En este port, la pesca del rossegall la practicaven tres camarades: la dels Vileros, la dels Gordos i la del Vell Porric, que coexistien a la població. Estes camarades estaven formades íntegrament per homes, tot i que d'edats variables, des de xiquets d'11 anys fins a pescadors experimentats de més de 50 anys. Dins d'estes camarades hi havia un alt grau de parentiu, de manera que s'hi trobaven pares, fills, nebots, gendres treballant tots junts, a més de persones de fora del nucli familiar que ajudaven a completar la camarada. Dins de la camarada hi havia el patró, que era el propietari de tot el material necessari per a pescar (embarcació, sàrsia, barraca, trisses, etc.), mentre que la resta de pescadors eren mitgers, és a dir, només hi aportaven la seua força de treball. Dins de les camarades, els pescadors estaven dividits entre els que remaven per a calar –que normalment eren els joves–, el que calava el rossegall des de la popa de la muleta, i l'encarregat d'anar a recollir el cap un cop s'havia acabat de calar i dur-lo cap a terra. La resta de mariners tan sols hi participaven en el moment d'arrossegar l'art cap a terra. Cada camarada estava integrada per un grup estable d'entre catorze i setze pescadors, els quals pescaven tot l'any junts. Quan s'acabava la temporada del rossegall, els mateixos pescadors armaven al bolig o a l'art en canyes.

El rossegall es pescava durant els mesos d'hivern i principalment a la desembocadura del riu, tot i que de manera menys freqüent es podia pescar a l'interior del port del Fangar i, molt excepcionalment, a la platja de l'Arenal (figura 1).

Els pescadors feinejaven de dilluns a divendres en este punt, i s'hi quedaven tota la setmana, instal·lats en les barraques que hi tenien. Estes barraques estaven bastant a prop les unes de les altres i formaven un petit nucli habitat de manera permanent. Es tractava de construccions austeres, fetes amb els materials que hi havia a disposició. Servien per a donar refugi als mariners, era el lloc on feien el menjar i on dormien, en lliteres adossades a les parets de la barraca amb canyissos per somier i palla per

Figura 1. Llocs on els pescadors de l'Ampolla pescaven amb els rossegalls i els boligs.
(Elaboració pròpia sobre base cartogràfica de l'ICC)

Caladors de boligs i rossegalls: 1. Platja de les Avellanes; 2. Cul del Port; 3. La Goleta; 4. Gola de Migjorn; 5. Gola de Llevant; 6. Lo Riu

matalàs. Eren construccions que podien donar cabuda a grups de fins a vint homes (imatge 2).

Este art es podia calar tant de dia com de nit. Si es calava de dia, les feines s'iniciaven a les cinc de la tarda i s'allargaven fins a les deu de la nit, espai de temps en què els mariners podien fer fins a cinc bols. El nombre de bols variava segons l'abundància de la pesca: si n'hi havia, es feien cinc bols; si no n'hi havia, o bé es provava sort en un altre punt, o bé s'esperava que fora fosca nit, quan es po-

nia la lluna, per a tornar a intentar-ho. Quan passava això, les feines s'iniciaven entre la una i les tres de la matinada. L'avís el donava el mariner de guàrdia, qui, enfilat a dalt de les altes escales que hi havia adossades a l'exterior de les barraques, divisava en quines zones hi havia activitat a l'aigua, i allà era on s'anava a pescar: s'avisava els pescadors, que s'aixecaven del llit, es vestien amb la mateixa roba humida que s'havien tret hores abans i tornaven a la feina. Si hi havia pesca, els bols s'allargaven fins al primer sol.

Amb les captures obtingudes, la muleta i dos homes amb els coves plens de peix –l'enviada– es dirigia cap a l'Ampolla. Si hi havia vent favorable, la pujada es feia a la vela; si no hi havia vent, a força de rem. El recorregut consistia a sortir de la desembocadura del riu, fer la volta a tota la punta del Fangar i arribar al port de l'Ampolla, un viatge que podia costar entre tres i quatre hores. Les enviades podien portar diverses arroves de peix; en els casos més exagerats, podien arribar a portar una tona de peix fresc.

Un cop al port, les dones prenién alguns coves i se'ls emportaven, ansa per ansa i amb les balances, per vendre'l al poble al detall. Normalment, les dones que s'en-carregaven de vendre el peix eren l'esposa del patró o dones que estaven vinculades a la camarada. En altres ocasions, si hi havia molt de peix s'enviava amb tren a Tortosa, amb un comercial que el venia a aquella ciutat. Esta enviada també s'aprofitava per a trametre informacions als familiars i perquè estos enviessin menjar, tabac, roba neta i eixuta als pescadors, especialment quan la camarada es quedava 15 dies seguits a les barraques. Normalment, però, hi pujaven cada setmana, en dissabte, i s'hi estaven fins dilluns al matí.

Tot i que tot el que hem descrit fa referència a la pesca amb rossegall a la desembocadura del riu per part dels *ampolleros*, també és aplicable als moments en què es calava a l'interior del port del Fangar, el que ells anomenaven *rossegalls de solejada*, ja que en este punt es pescava principalment al matí.

Les calades excepcionals de la platja de l'Arenal es feien per a pescar llagostins petits –micos, en llenguatge local–, mentre que el peix que normalment es capturava amb el rossegall durant els mesos d'hivern era peix blanc, és a dir, moixarres i mabres, entre d'altres. Espècies més aviat de poc valor econòmic i que són les que habiten en els alguers i els espais sorrencs propers a la costa, però que a les dècades de 1940 i 1950 tenien un bon preu. El preu d'estes espècies repercutia en els guanys, els quals no sembla que fossin gaire elevats, tot i que cap dels entrevistats no recorda quant podien guanyar en una setmana. Els guanys de la venda del peix es repartien en tantes parts com mitgers hi havia, més les parts corresponents al patró, que normalment eren entre quatre i sis.

Així, si hi anaven vint persones a pescar, els guanys es dividien entre vint-i-sis parts. Tot i així, els informadors sí que recorden que mai no van passar gana, ni en els moments més crus de la postguerra, ja que del peix que capturaven feien el ranxo per a tots i, per tant, sempre tenien alguna cosa per a menjar.

Esta pesquera va anar desapareixent de la localitat al llarg de la dècada de 1960, i sembla que no va arribar al 1970.

La pesca al rossegall a la Ràpita

Al port de la Ràpita la pesca al rossegall era practicada per diverses famílies: els Polits (Joan Curto), els Pitots (Pedro Rosales), Bota (Secundino Guzmán), Geni (Narcís Sol), el tio Poto, Paco el Ganso, lo Pelut, lo tio Felip lo Barricat, Vueltras, Miquel de Matagats, Los Tranquilos⁵, etc. D'estes, algunes no sempre es dedicaven a la pesca, com Paco el Ganso, que durant els mesos de primavera anava a la sèpia amb nanses i també ho combinava amb la feina de llaurador. O el tio Poto, que anava a l'arrossegament i a la veda armava al rossegall, i el mateix Felip lo Barricat. Altres d'estes famílies es dedicaven a la pesca amb este art des de la darrerria del segle XIX o molt als inicis del segle XX i ho van practicar fins a la dècada de 1950. Des d'este moment i fins als primers anys de 1980, van anar desapareixen. La primera a fer-ho va ser la de Bota i Geni, que, en un moment indeterminat de mitjans de la dècada de 1940, es van convertir en una única camarada i que a mitjans de la dècada de 1950 ja no pescaven; la següent va ser la dels Polits, i la darrera a fer-ho va ser la dels Pitots. Totes van desaparèixer perquè els propietaris van passar dels rossegalls a practicar unes altres pesques que requerien menys esforços físics i asseguraven més guanys, com el tresmall.

Cada camarada donava feina a un grup d'entre setze i vint homes, els quals tenien treball durant tot l'any. Tot i així, hi havia una part dels pescadors que anaven variant al llarg de l'any. Moltes vegades, els pescadors fixos eren aquells que estaven emparentats de manera molt directa, com pares i fills, germans; també els nuclis de molts dels rossegalls es conformaven amb relacions de parentiu

Imatge 2. Camada d'un dels rossegalls de l'Ampolla pescant en una de les platges del terme. La imatge recull el moment en què les claves arriben a terra i els pescadors prenen posicions a les relingues del suro i del plom. (Fons de l'Ajuntament de l'Ampolla. Autor: Andreu Capera, 1945)

com sogres i gendres, cunyats. A estes, s'afegien altres membres provinents de diversos col·lectius, els quals variaven segons l'època de l'any. D'una banda, hi havia una part que eren pagesos que hi anaven quan no hi havia feina per a tots al camp. Principalment, eren els jornalers de l'arròs, qui des de finals de setembre i fins a la primavera hi anaven al rossegall per a assegurar-se uns ingressos durant els mesos d'hivern que permetessin a la família anar subsintint (imatge 3).

Un altre grup eren alguns pescadors de l'arrossegament que també anaven al rossegall durant els tres me-

sos de la veda, és a dir, durant els mesos d'estiu. Este col·lectiu també anava a pescar al rossegall, ja fora propi o com a mitgers, en els primers anys de la postguerra, quan l'escassetat del petroli feia que les barques no poguessin sortir a feinejar amb total normalitat. En este sentit, va ser especialment dur l'any 1942, en què tan sols es van autoritzar 250.000 litres per a tota la matrícula, cosa que va suposar que només s'hi pogués pescar al bou alguns dies a l'any⁶.

Durant la postguerra també hi van anar al rossegall persones arribades al municipi com a desplaçades per la

Imatge 3. Pescadors pescant al rossegall a la mar de fora, a la platja del Trabucador, a Sant Carles de la Ràpita. S'hi veu els pescadors xorrent la xarxa a la platja, mentre dos pescadors més es posen a la gola del suro per a aixecar-la i evitar que els peixos hi saltin per sobre. (Fons Toni Cartes. Autor desconegut, c. 1915)

guerra i que vivien principalment a les coves del barranc del Salt o de Solito, en la zona que durant els anys quaranta i cinquanta es va anomenar l'*Avenida de la Luz*. Algunes d'estes persones anaven directament a buscar feina als propietaris dels rossegalls, mentre que altres vegades eren els propietaris els que anaven a oferir feina als que vivien al barranc, ja que hi havia dies o èpoques en què feia falta mà d'obra. Este grup, que localment anomenen de manera genèrica *castellans*, podia anar tot l'any per a completar les grans colles que eren necessàries, o bé fer-ho de manera esporàdica.

L'edat per començar a anar a pescar era variable. Tot i que la legislació vigent en aquell moment fixava l'edat mínima per anar a la mar en 14 anys, n'hi havia molts que començaven a anar-hi als 10 o 11 anys, i en alguns casos extrems als 6 o 7 anys, això sí, sempre sota la responsabilitat dels pares o tutors legals.

Els rossegalls de la Ràpita feinejaven principalment a l'interior de la badia dels Alfacs, tant a les platges locals com a les del delta (la de la Màlia, al Molinet, al costat de la torre de Sant Joan) o al Trabucador (al costat de les Salines Velles, a la zona de punta Corballera, entre altres

espais), i de manera més esporàdica podien anar fins a la gola de Migjorn, a la desembocadura de l'Ebre o fins i tot arribar a l'Ampolla (figura 2).

La jornada de pesca començava, principalment, quan es ponía el sol. Gairebé sempre es pescava de nit, a la llum de la lluna. En una nit normal, s'acostumaven a fer cinc bols. Per a fer un bol, primer calia envasar, és a dir, plegar el rossegall de manera ordenada a dalt de la muleta des de la qual es calaria posteriorment. Un cop fet això, es procedia a calar. Es deixava l'extrem de la trissa superior a terra, subjectat per alguns mariners; un altre grup de mariners, normalment sis, anaven amb la muleta; quatre, als rem; el patró; i, finalment, un altre mariner anava calant per la popa a poc a poc i sense que s'emboliqués la sàrsia. Els que remaven anaven descrivint un semicercle, al centre de l'arc del qual, es calava el cop. Tot seguit es començava a calar la següent cama i la muleta posava proa a terra. Una vegada que s'havia calat tota la sàrsia i les trisses, un dels mariners que eren a terra anava a buscar el xicote de la trissa per a dur-lo a terra.

A partir d'este moment, tots els pescadors es posaven la faixaeta i començaven a estirar a poc a poc l'art cap a la costa, vigilant en tot moment que les dues cames anessin al mateix ritme. Per a poder comprovar això, hi havia senyals col·locats a distàncies determinades o en punts concrets de l'art que eren anunciats quan arribaven a terra a fi de comprovar si totes dues parts anaven al mateix ritme i l'art anava venint de manera adequada. Per exemple, cada trissa d'una longitud de 40 a 50 brases s'unia a la següent amb un nus, i cada cop que un nus arribava a terra es cridava "nus!", crit al qual els mariners de l'altra cama havien de respondre cridant el mateix. Era la forma d'anar vigilant que l'art estigués arribant a terra de manera correcta. Si calia, es prenién mesures per a corregir els possibles avançaments d'una cama respecte a l'altra.

Mentre s'estirava, s'anaven desfent els nusos de les trisses i plegant-les en moles individuals. Esta operació es feia pel pes que tenien les trisses banyades, ja que eren d'espart i el pes augmentava molt quan estaven amaraades. Així, s'amuntegaven en moles separades sobre la platja per a ser posteriorment embarcades a la muleta d'una en una entre tots els pescadors. Els mariners ana-

ven separats els uns dels altres entre dos i quatre metres, espai suficient per a treballar sense molestar-se entre ells que també depenia del lloc on calaven, ja que no sempre hi havia el mateix espai útil per a caminar. Quan arribaven al punt on hi havia la mola de les trisses i, després, de la xarxa, tornaven a col·locar-se per a arrossegar darrera de l'últim pescador. Un cop les claves arribaven a la platja, els homes es treien la faixaeta i uns prenién la trensa o relinga del suro i els altres la del plom, i d'esta manera treien la xarxa ordenadament de l'aigua, evitant que s'emboliqués, i al mateix temps s'evitava que els peixos s'escapessin de l'interior del rossegall i es facilitava la feina d'envasada per al següent bol.

Llavors calia treure les captures de l'interior del cop, cosa que es feia obrint-lo com si fos un sac, arromangant-lo fins que es tenia accés a les captures, i tot seguit se'n buidava el contingut, o bé sobre la platja, o bé a l'interior de la muleta, sota el tauladell de proa. Posteriorment, es classificava i posava en coves, paneres o caixes de fusta per a ser venut en la subhasta de la llotja local. Tota esta maniobra, des que es començava a calar fins que es buidava el cop, podia durar prop de noranta minuts.

Esta operació es podia repetir fins a cinc cops en una nit, és a dir, es treballava vuit hores seguides calant i arrossegant un art de pesca només la part de sàrsia del qual podia arribar a mesurar 100 brases de llarg (uns 160 m), i a això s'hi han d'afegir unes trisses que es calaven en un nombre variable d'entre quatre i vuit, cadascuna de les quals mesurava entre 50 i 60 metres. És a dir, cada bol arrossegava un art de pesca que, complet, podia arribar a fer 600 metres.

En acabar el darrer bol s'embarcaven les captures a la muleta i dos o tres homes anaven a la Ràpita a vendre-les en subhasta a la llotja. Si el vent era propici, hi anaven a la vela; si no, ho feien remant. Les captures de peix podien arribar als 500 quilograms. De vegades, no tot el peix es portava a subhasta, sinó que aquell que pensaven que podia tenir un millor preu li ho portaven a la mestressa, qui anava a vendre'l directament a la plaça. Quan les enviades pujaven al poble, també aprofitaven per a trameure informacions a les famílies i portar allò que fos necessari a la barraca. També era el moment d'anar a *fer el*

gasto, és a dir, comprar tot allò necessari per a fer el ranxo. L'enviada pujava al matí i tornava a les barraques a la tarda, quan tot el peix estava venut i s'havien recollit els diners de la venda. Arribaven a temps per a començar la jornada de pesca.

Mentrestant, la resta de camarada estenia el rossegall sobre l'arena perquè s'eixugués al sol i aprofitaven per a repassar la sàrsia i remendar-ne els forats més grans i altres desperfectes; després descansaven a la barraca fins al moment de tornar a emprendre la jornada. Una jornada que sempre començava de nit, però a una hora que anava variant, ja que un dels mariners feia guàrdia per a veure quan i on començava a moure's el peix abans d'iniciar les maniobres per a la pesca.

Per si no fos prou, quan pescaven a la mar de fora, baixaven de la Ràpita amb dues o tres embarcacions. Una muleta de vela o dues que es quedaven a la mar de dins, i una muleta més petita de rem que, un cop a l'Aluet, trabucaven fins a l'altre costat de mar i era la que empraven per a les maniobres de calar. Quan pescaven a la mar de fora, ho feien principalment per a capturar llagostins, i empraven un rossegall amb el fil sense tenyir, ja que sembla que així en capturaven més. Pescant al rossegall de fora havien de fer més esforços, però també podien trobar-se amb sorpreses agradables, com ara capturar una mola sencera de corballs, amb exemplars d'entre 2 i 7 quilograms.

A la mar de dins, la pesquera era més estable: principalment s'hi capturaven peixos blancs, com ara mabres o esparrallons, en general peix de poc valor econòmic, a excepció de les palaies, algun moll gros i el mollet durant els mesos de juliol i agost, juntament amb algun llissal, cabeçut o calua, que eren molt preuats en aquella època. Per Quaresma, tots els rossegalls pescaven a l'interior del port, entre el Galatxo i les Salines Velles, gairebé els uns al costat dels altres. Al mes d'abril, anaven a pescar a la volta de la Corballera, és a dir, a l'extrem més meridional de la punta de la Banya, on es capturaven quantitats importants de llagostins. De vegades, també s'anava a la pesca de l'agulla, cosa que es feia de nit i especialment en el punt de la costa conegut com el Peu, un espai de la punta de la Banya. Les captures de jovell i xanquet tampoc no eren estranyes en els mesos d'estiu.

En moments en què escassejava la pesca, les camarades que feinejaven a la costa podien pescar ocasionalment en la modalitat que en deien *fer junt*. En esta modalitat, podien ser dues o més camarades les que es posaven d'acord per a treballar conjuntament. Llavors, els patrons dels rossegalls consensuaven on aniria a pescar cadascú. Quan feien això, tot el que es capturava i els beneficis es partien a parts iguals entre tots els participants.

Els mateixos informadors reconeixen que esta escassetat de vegades podia deure's a la sobreexplotació de les zones on pescaven, ja que no hi havia veda, al rossegall. A més, cal tenir present que cada bol es feia en un lloc de la costa, és a dir, el primer bol es feia en un punt, el segon bol es feia a un centenar de metres d'aquell punt i el tercer un altre centenar de metres més enllà, o, si la pesca era dolenta, es recollia tot i es buscava un altre espai. Així, alguns pescadors recorden en una nit haver començat a pescar a la Corballera i haver acabat a la gola de Migjorn, és a dir, que havien recorregut tota la costa de la península de la Banya i l'istme del Trabucador de sud a nord pescant de manera repetida.

Normalment, però, cada camarada feia la seua feina. Cadascú començava a treballar a l'hora que creia convenient, feia els bols que considerava i feinejava a la zona que pensava que li podia ser més propícia. Al moment de repartir els beneficis, el patró acostumava a tirar sis parts, una per a cada pescador i, en alguns casos, als nois joves que remaven per les nits, se'ls donava un quartó més per remar. Els nois més joves acostumaven a rebre només mitja part fins que sabien fer totes les feines. Així, el que es guanyava podia acabar repartit en fins a trenta parts. Com que el nombre de participants podia fluctuar d'un dia a l'altre, el repartiment dels beneficis es feia cada dia, després d'haver venut tot el peix. Així, es recollien els diners del peix que s'havia venut tant a la llotja com al mercat i es repartia en les parts que correspongués. Els guanys podien variar des de les 5 pessetes, els dies més fluixos, fins a les 100 pessetes, els dies més bons, tot i que normalment es guanyaven de 20 a 25 pessetes per dia i part.

Els dies que les camarades pescaven al poble, la vida resultava una mica més còmoda. Pescaven a les platges, sobretot a la dels Hortets i a la del Bol del Gos, ja al terme

Figura 2. Llocs on els pescadors de Sant Carles de la Ràpita pescaven amb els rossegalls i els boligs.
(Elaboració pròpia sobre base cartogràfica de l'ICC)

Caladors de boligs i rossegalls: 1. La Màlia; 2. Lo Molinet; 3. La Torra; 4. Los Fondals; 5. Salines Velles; 6. L'Orada; 7. Lo Peu; 8. La Xispa; 9. La Corballera; 10. Hortets; 11. Vol del Gos; 12. Los Títeros

d'Alcanar, prop de la Martinenca, i quan hi havia una bona captura amb peixos que podien tenir un bon preu, els més joves prenen un cove i el duïen al cap a la mestressa perquè el vengués al detall al mercat. Els dies de molt de fred es pescava al matí, i s'hi capturaven llops. Es podia arribar a capturar llops de fins a 7 o 8 quilograms, als quals els mariners anomenaven *crios*. Es pescava prop de la desembocadura, ja que en este punt es podien fer més captures perquè era un punt on solia haver-n'hi, de llops. Els pescadors recorden que alguns matins trencaven amb els peus descalços el gel que s'havia format arran de platja.

Tot i que els rossegalls principalment estaven formats per estes grans camarades, hi havia rossegalls de dimen-

sions més reduïdes pensats per a treballar grups de dues a sis persones. Estos arts rebien el nom de *rossegallons*. Estes camarades més reduïdes s'havien especialitzat a pescar damunt dels secs de l'interior de la badia dels Alfacs, i d'esta manera capturaven el que genèricament anomenaven *peixarró*, és a dir, individus alevins o juvenils de diverses espècies, sobretot llissaló i muixarreta. Per a fer-ho, primer localitzaven on hi havia bancs o moles d'estos peixos i, tot seguit, de la manera més sigil·losa possible, calaven el rossegall envoltant-los⁷. Un cop envoltats, començaven a estirar el rossegall, que molts cops no portava trisses o tan sols portava mitja malleta, des de la qual s'estirava, o bé estiraven directament des de les cla-

ves. Així, s'anava conduint el peix cap a l'interior del cop, i una vegada que s'arribava a la platja, es procedia a carregar-lo a la muleta i treure'l del cop. Possiblement, aquests exemplars de rossegall són el que recull Bas en el seu llibre i que identifica amb una pràctica d'afeccionats a la pesca, si bé en el cas rapitenc, era practicada per pescadors professionals que durant els anys de la postguerra, i a manca de combustible, provaven sort a qualsevol pesquera per a poder posar un plat a taula.

A partir de mitjans de la dècada de 1950 comencen a desaparèixer les camarades dels rossegalls perquè els propietaris van anar passant a practicar altres pesqueres més interessants econòmicament i que requerien menys esforç físic. Este fet va donar com a resultat que sorgissin nous rossegalls de dimensions molt reduïdes per a poder pescar amb només dues persones. En alguns casos es tractava d'arts de pesca confeccionats només per al gaudi, per a pescar quantitats petites de peix per a casa. Esta pesca recreativa es va allargar en el temps fins a finals dels anys setanta o inicis dels vuitanta.

■ CONCLUSIONS

Aquesta recerca posa en valor el treball de camp i les entrevistes com a darrera oportunitat per a recollir, *in extremis*, els testimonis orals d'unes pràctiques que seria molt difícil de documentar només amb referències escrites.

La pesca amb arts de platja a la mar de l'Ebre entre la darrerria del segle XIX i, almenys, fins als primers tres quarts del segle XX va ser una pràctica estesa als dos ports naturals del delta, és a dir, les badies del Fangar i dels Alfacs. Unes pràctiques que entre els dos ports podien ocupar de 180 a 200 persones, unes 60 de les quals a l'Ampolla i entre 120 i 140 a la Ràpita. Un volum de gent que no es pot menystenir, ja que suposava alleugerir les necessitats de moltes famílies, com va ser el cas a finals del segle XIX en què hi ha diversos intents de prohibir la pesca amb bou i alguns mariners es queden sense feina; o, en el mateix període, les prohibicions que afecten el cultiu de l'arròs i deixen sense feina un nombre pagesos. O bé a la postguerra, en què les limitacions en el subministrament de combustible van comportar que algunes barques no

poguessin sortir a pescar i els mariners s'embarquessin en les camarades dels rossegalls o dels boligs, si no és que en tenien de propis i més petits per a aquests moments.

Unes pesqueres que van permetre la subsistència de moltes famílies, tant pageses com marineres, que trobaven en esta pràctica el seu mitjà de vida, de manera permanent, o bé per a les temporades en què no hi havia feina de la seua activitat habitual.

En conjunt, una pràctica que incidia en diversos col·lectius i en permetia la subsistència de tots.

Un altre punt destacable és l'alt grau de parentiu dins dels nuclis principals de rossegalls i boligs. Esta relació es fa palesa en les entrevistes, o bé en el moment d'identificar les persones que apareixen en les fotografies, i això demostra que este fet era rellevant per tal d'assegurar la viabilitat de les camarades. Estes relacions suposaven que es treballés per a un objectiu comú: millorar la situació familiar, buscar el progrés. Així, a més de les parts que percebia el patró com a propietari de l'art de pesca, la família ingressava també les parts que els tocaven als fills com a mitgers. Este fet està relacionat amb la desaparició progressiva d'estes pràctiques, ja que molts dels que les practicaven es van anar construint embarcacions de pesca, ja fos per a arts menors com ara el tresmall, o bé per a l'arrossegament. Este procés es va intensificar a partir de les anys seixanta, tant a l'Ampolla com a la Ràpita, i va fer que estes arts de pesca desapareguessin del tot als anys vuitanta del segle XX.

■ GLOSSARI

Com que la recerca se centra en un tipus d'arts de pesca molt concrets i que ja no es practiquen, i que en les entrevistes apareixia molt de vocabulari propi d'aquestes tècniques i arts, es va creure oportú de recopilar-ne un glossari. A més de les expressions i veus pròpies d'aquestes tècniques, també s'hi inclouen localismes, especialment vinculats als noms d'alguns dels peixos capturats amb aquests arts⁸.

Assocar: estrènyer bé els braços del rossegall o del bolig per a evitar que el peix s'escapi.

Barjola: cistell de vímet ovalat o rectangular, d'un pam d'alçària, amb una ansa al mig.

Barraca: construcció típica dels pescadors del delta en la qual feien vida de manera habitual. Aquestes construccions es feien amb una estructura de puntals i les vigues principals del sostre de fusta d'olivera, a sobre de les quals es col·locaven canyes i borró. Les parets es feien unint els puntals amb fang barrejat amb palla i canyes.

Braça: mida longitudinal equivalent a 1,67 metres i que originàriament és la distància que hi ha des de l'extrem d'una mà a l'extrem de l'altra tenint els braços estesos en línia recta.

Bull de la sàrsia: panxa que fa la sàrsia en els braços dels rosegalls i boligs quan són arrossegats.

Cabal: conjunt de les peces de sàrsia aportades pels pescadors que feinejaven a les basses del delta de l'Ebre per a poder pescar durant una temporada.

Calar: tirar dins l'aigua un art de pesca o un ormeig.

Cabeçut: peix de la família dels mugílids: *Mugil cephalus* (Cuv.).

Clava: extrem o cap de la xarxa que es destina a la pesca del rosegall. També rep aquest nom la barra de fusta que hi a l'extrem dels braços del rosegall o bolig, just on comença la pota de gall. Serveix per a tenir els braços en posició vertical mentre s'arrossega.

Calua: peix de la família dels mugílids: *Mugil auratus* (Riss.).

Camarada: colla, conjunt de persones que van habitualment juntes, normalment per a treballar.

Cenyir: envoltar, col·locar al voltant.

Coadar de la mar: en els dies de temporal de llevant, últim espai en què la mar es veu alterada prop de la costa.

Corball: peix de l'espècie *Umbrina cirrosa*.

Cobrar: replegar una corda estirant-la des d'una embarcació, la platja o altre lloc.

Cop: bossa de xarxa que forma la part final del bou, del bolig o del rosegall, dins de la qual van a parar els peixos agafats.

Cove: recipient gran, de poca fondària, més ample de dalt que de baix i fet de vímet o de canya, amb dues nanses paral·leles sobre la vora emprat per a transportar el peix.

Envasar: posar el rosegall o el bolig a sobre de la muleta preparat per a ser calat.

Enviada: embarcació de petites dimensions de vela o de rem en què es trameten les captures per a ser venudes a la subhasta i per a recollir objectes o aliments, acompanyada per un grup reduït de pescadors.

Estiva: cadascuna de les dues embarcacions que portaven les saltades en la pesca de l'art en canyes.

Faixeta: banda que els pescadors es posen travessada al cos i que du a l'extrem inferior una corda amb una surada a l'extrem. Acostuma a ser de tela de sac.

Fer l'aixovada: en la pesca amb arts de platja, treure el peix de dins del cop.

Jovell: conjunt dels peixos immadurs de moltes espècies que viuen prop de la costa.

Llissal: peix acantopterigi de diferents espècies.

Maia: peça de xarxa de forma rectangular, més llarga que alta, amb cordes armades en les parts superior i inferior, que es pot unir amb altres maïans per a crear arts de pesca.

Malleta: corda de 40 a 50 brases de llargada (64 a 80 m) que va fermada a cada cap d'alguns arts de pesca, com els boligs o els rosegalls, entre d'altres, i que serveix per a estirar l'art des de l'embarcació o des de terra.

Mitger: que es dedica a la pesca sense ser propietari d'ormeigs ni de barca.

Moixarra: peix de l'espècie *Chrysophris aurata*, de forma ovalada, molsut, capgròs i molt espinós al dors.

Mola: munt de corda plegada en forma de voltes circulars superposades, de manera que quedi el conjunt clar i fàcil de desembolicar.

Muleta: barca de poca capacitat, aparellada de vela llatina amb un sol arbre, de fons pla i emprada per a pescar al riu i a l'interior dels ports naturals.

Panera: recipient fet de vímet, jonc, canya, etc., entreteixit, de basa rodona o el·líptica, de boca més ampla que el sòl, amb baranes relativament altes, d'entre 40 i 50 centímetres, i amb dues anses, que serveix per a transportar el peix.

Parellona: embarcació de 8 a 10 metres d'eslora dedicada a la pesca al bou amb parella, o a d'altres arts de pesca d'arrossegament com ara l'artó de manera individual.

Peixarró: barreja de diverses espècies de peix en fase alevina.

Pesquera: acció i efecte de pescar; anada a un lloc a pescar-hi i conjunt d'operacions que s'hi fan.

Ramal: corda de 2 o 3 centímetres de gruix que es troba a l'extrem final de la faixeta i serveix perquè els pescadors de rossegall o bolig puguin enganxar-se a les trisses per a arrossegar l'art de pesca cap a terra.

Reig: peix de l'espècie *Sciaena aquila*, molt gros, de carn blanca i molt nutritiva.

Remendar: adobar les xarxes de pesca refent-ne les malletes esquinçades.

Saboga: peix de l'espècie *Alosa alosa*, d'ulls molt grossos i amb tres taques arrodonides a cada flanc, que habita a la mar i als rius.

Saltada: ormeig de pesca com un tresmall al qual se li afegeixen diverses canyes, paral·leles entre elles, pel costat curt de la sàrsia. S'empra per a capturar els peixos que salten fora de l'aigua.

Saltar un bol: tirar dins de l'aigua un ormeig o un art de pesca, i fer totes les maniobres pròpies de cada pesquera fins a recollir-lo i treure les captures.

Tauladell: estructura de fusta lleugerament arquejada situada a proa i a popa de les embarcacions sense coberta, a sota de la qual es desava el peix, els ormeigs, etc.

Tenca: peix teleosti del gènere *Tinca*, i principalment la *Tinca vulgaris*, que és de cos ample i aplanat, color verdós fosc i la llargària del qual arriba als 30 centímetres.

Tenyidor: edifici en què els mariners tenyeixen les xarxes amb escorça de pi bullida.

Trabucar: traspasar una embarcació, a força de braços sobre un corrons de fusta untats amb greix, de l'interior de la badia dels Alfacs a la mar de fora, o al revés.

Trissa: conjunt de malletes en nombre variable, que s'empren en la pesca al rossegall i al bolig i que van fermades al cap de cada cama de l'art de pesca.

Xalana: embarcació de fons pla, especialment la que, tripulada per dos homes, serveix per a anar a pescar prop de la costa.

Xanquet: peix immadur.

Xorrar: salpar les xarxes per a treure'n el peix que s'hi ha agafat.

■ BIBLIOGRAFIA

ANÒNIM, s.t. [Reglamento de Pesca y Navegación] (Ministerio de Pesca, 1763).

ANÒNIM, *Observaciones sobre la pesca llamada de parejas de bou; utilidad y necesidad de su uso en el golfo de Valencia*, Valencia: José Rius, 1866.

AYZA, Alfred, *El món mariner de Peníscola. Paraules i coses*, Peníscola: Institut de Filologia Valenciana, 1981.

BAS, Carles, *La pesca en España. Cataluña*, Barcelona: Instituto de Investigaciones Pesqueras, 1955.

BRUNET, Joan, *Delta=Alfacs. Comportaments inèdits de les criatures del delta i llurs elements*, Sant Carles de la Ràpita: Impremta Dasso, 1996.

BRUNET, Joan, *Delta II. Riu Ebre, istme del Trabucador i península dels Alfacs*, Sant Carles de la Ràpita: Impremta Dasso, 1996.

DESPUIG, Cristòfol, *Los Col·loquis de la insigne Ciutat de Tortosa [1557]*, Barcelona: Curial edicions, 1981.

FERRER, Jaime, *Artes de pesca en Mahón*, Maó: Est. Tip. de M. Sintés Rotger, 1924.

FOGUET, José, *Cofradías-gremios (especialmente fluviales de la ribera del Ebro en Tortosa)*, Madrid: Juan Pueyo, 1997.

LLABRÉS, Toni, *La pesca de bolitx al port de Maó*, Maó: Ine, 1997.

MADOZ, Pascual, *Diccionario Geográfico Estadístico Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid: [s.n.], 1846-1850.

MILLAN, Lluís, "Notes marineres. Lluís José i Guzman, patró de pesca", a *Ràpita*, núm. 266 (agost 1981): 18.

MILLAN, Lluís, "Notes marineres. Barracas de pescadores. La barraca de la Platjola", a *Ràpita*, núm. 280 (octubre 1982): 21.

MILLAN, Lluís, "Notes marineres. Tomàs Zaragoza Matamoros, pescador del port", a *Ràpita*, núm. 300 (juny 1984): 10-11.

MILLAN, Lluís, *Naufragis a la Mar de l'Ebre*, Sant Carles de la Ràpita: Revista *Ràpita*: Ajuntament, 1991.

MILLAN, Lluís, "Temes de la mar. Francesc Navarro i Santos ens parla de la pesca amb nanses i de la barraca dels pescadors", a *Ràpita*, núm. 405 (març de 1993): 29-30.

MILLAN, Lluís, *Pescadors i mariners als Alfacs. Crònica de la Ràpita marinera*, Sant Carles de la Ràpita: Jordi Dasoy, 2003.

MONTAÑÉS, José, *Memòries de José Montañés Castellà. La vida d'un pescador* (s.d., inèdit).

MOREIRA, Joan, *Del folklore tortosí. Costums, ballets, pregàries, parèmies, jocs i cançons del camp i de la ciutat de Tortosa*, Tortosa: Impr. Querol, 1934.

PITARCH, Josep, *Les salines del Delta de l'Ebre a l'Edat Mitjana*, Barcelona: Tresmall, 1998.

QUERALT, Carme, "Les barraques del delta de l'Ebre, un dels habitatges populars més antics i singulars de Catalunya", a *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 28 (2006): 96-108.

RODRÍGUEZ SANTAMARÍA, Benigno, *Diccionario de las artes de pesca de España y sus posesiones*, Madrid: Suc. de Rivadeneyra, 1923.

ROIG, Emerencià, i AMADES, Joan, "Vocabulari de la pesca", a *Butlletí de Dialectologia Catalana*, núm. 14 (1926): separata.

ROIG, Emerencià, *La pesca a Catalunya*, Barcelona: editorial Barcino, 1927.

SÁÑEZ REGUART, Antonio, *Diccionario histórico de las artes de pesca nacional*, Madrid: Impr. de la Viuda de don Joaquín Ibarra, 1791-1795.

Arxius

Biblioteca de Catalunya. Fons Salvany.

Biblioteca Virtual del Ministerio de Defensa.

Archivo General de Marina Don Álvaro de Bazán.

Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

Arxiu de la Confraria de Pescadors Verge del Carme.

Hemeroteca

Boletín del Ministerio de Marina.

Boletín Oficial del Estado.

Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona.

Diario del Ministerio de Marina.

Diario Oficial del Ministerio de Marina.

Gaceta de Madrid.

La Verdad (Tortosa).

El Restaurador (Tortosa).

Unión Patriótica (Tortosa).

Correo de Tortosa (Tortosa).

Ràpita. Revista d'Informació mensual (Sant Carles de la Ràpita).

Marinada. Revista d'informació mensual (l'Ampolla).

Audiovisuals

Les barraques del Delta de l'Ebre: els records d'una vivència (2008). Museu del Montsià, Ajuntament de Sant Jaume d'Enveja.

■ NOTES

* Aquest article és resultat de la recerca "Boligs, rossegalls i artons. La pesca amb arts de platja col·lectius a la Mar de l'Ebre", que es va dur a terme amb un ajut a la recerca etnològica concedit pel Consorci del Museu de les Terres de l'Ebre a l'Ajuntament de Sant Carles de la Ràpita l'any 2018.

1. Benigno RODRÍGUEZ SANTAMARÍA, *Diccionario de las artes de pesca de España y sus posesiones* (Madrid, 1923).

2. Carles BAS, *La pesca en España*. Catalunya (Barcelona, 1955), 118.

3. José FOGUET, *Cofradías-gremios (especialmente fluviales de la ribera del Ebro en Tortosa)* (Madrid, 1923), 114-121. Reproduïm part dels articles que fan esment directe als rossegalls: "Art. 1 [...]. El rosegall en dichos estanques no podrá tener más de cuarenta y ocho palmos de cuerdas en cada cabo, es decir en las claves, y él se compondrá de doce piezas llamadas de soltes, y además la pieza que se suele añadir por partes al centro que es de malla más estrecha, pero no podrán principiar su pesca ninguna de las clases expresadas que antes no hayan puesto bandera en los puntos de la Encañizada y Tancada. Y por cada infracción de lo prescrito en este artículo se incurrirá en la multa de treinta reales de vellón por cada individuo y el pescado perdido. [...]. Art. 4 Para evitar toda cuestión entre los que pescan con el arte llamado rosegall, se previene, que cuando se haya principiado a calar el rosegall por alguno, no podrá otro hacerlo hasta que el primero haya echado el hombre para tirarle a tierra. Se prohíbe también que pueda pasarse por los cerrados de la Encañizada y Tancada a no ser que sea de sol a sol, que podrán hacerlo avisando a los que se hallen en el punto. Al que infrinja lo prevenido en este artículo se les exigirá la multa de 30 reales de vellón".

4. Foguet, *Cofradías-gremios (especialmente fluviales de la ribera del Ebro en Tortosa)*, 120.

5. Aquesta camarada és esmentada a *Ràpita*, núm. 386 (agost 1991): 51, i forma part del discurs del pregoner de festes majors d'aquell any, el senyor Llätzer Carles, qui va dir: "[...] Perquè en aquell Roquer tan preciós, on hi he anat a pescar amb mon iaio i mons tios –Los Tranquilos–, al rossegall..., quan encara no estava prohibit..., i hem omplit la muleta de peix... un peix que després el pagaven amb una misèria o no el pagaven en absolut [...]".

6. Lluís MILLAN, "Notes marineres. Lluís José i Guzman, patró de pesca", a *Ràpita*, núm. 266 (agost 1981): 18.

7. Aquesta modalitat de pesca amb rossegall és, segurament, la que va documentar Carles Bas en la seua obra sobre la pesca a Catalunya, i és la que es practicava als ports del Camp de Tarragona i del Penedès.

8. En el cas de Sant Carles de la Ràpita es disposa de dues monografies elaborades pel filòleg Pep CARCELLÉ i FREIXAS, *El parlar de la Ràpita. Llengua i país* (Sant Carles de la Ràpita, 2005), i *El parlar de la Ràpita. Llengua i país II* (Sant Carles de la Ràpita, 2009), que recullen les paraules del lèxic rapitenc i n'expliquen l'origen i la fonètica.